

VEDA HUTBESİNDE EVRENSEL İLKELER

Prof. Dr. H. Mehmet SOYSALDI
Fırat Üniv. İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı
msoysaldi@gmail.com

ÖZ: Hz. Peygamber, hayatının sonlarında Veda Haccında Arafat meydanında insanlara bir hutbe irad etmiştir. Bu hutbede bütün insanlığa çok önemli evrensel ilkeler sunmuştur. Bu ilkeler, âdeta “*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*” niteliğini taşımaktadır. Allah Resulünün 1400 küsur yıl önce beyan ettiği bu değerlere Batı Dünyası ancak 1948 yılında yayınlanan “*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*” ile yeni ulaşabilmiştir. Hz. Peygamber’in insanlığa sunmuş olduğu bu ilkelerin iyi anlaşılması ve harfiyen uygulanması hayati önem arz etmektedir. Zira insanlığın huzur ve mutluluğu bu ilkelerin uygulanmasına bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Veda Hutbesi, evrensel, ilkeler, takva, emanet, faiz, Kur’an, Sünnet.

UNIVERSAL PRINCIPLES IN THE LAST SERMON

Abstract: The Prophet Muhammad preached a sermon in the end of the his life at Arafat square in the Farewell Pilgrimage. He presented very important universal principles to all mankind with this sermon. These principles are seen as “universal declaration of human rights.” The western world could reach these principles declared approximately 1400 years ago by the Prophet Muhammad with the Universal Declaration of human rights published in 1948. The understanding and implementation of these principles that were presented to humanity by the Prophet Muhammad is of vital importance. For this reason, the peace and happiness of mankind depends on the application of these principles.

Key Words: Last sermon, universal, principles, piety, entrust, usury, Qur’an, Sunnah.

Giriş

Hz. Peygamber, hayatı boyunca bir defa hac yapmıştır. O hac da hicretin 10. Yılında gerçekleşmiştir. Bu hac esnasında, Arafat, Mina ve Akabe gibi değişik yerlerde hutbeler okumuştur. Bu hutbeler daha sonra derlenip toplanmış ve uzun bir tek hutbe haline getirilmiştir.¹ Hz. Peygamber bu hutbeleri hac esnasında yaklaşık olarak toplam 120 bin kadar Müslüman topluluğuna yaptığı söylenebilir. Hz. Muhammed (s.a.s) bu hutbeleri peygamberlik görevinin son döneminde irad ettiği ve insanlık için önemli evrensel ilkeler sunduğu için bu hutbelere “Veda Hutbesi” denilmiştir.

¹ Bünyamin Erul, “*Veda Hutbesi*”, TDV. *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 42, Ankara, 2012, s. 591.

Veda hutbesi, sadece Müslümanlara yönelik sıradan bir hutbe değildir. Bu hutbe, bütün insanlığa yönelik olup evrensel mesajlar taşımaktadır. Nitekim hutbede yer yer geçmekte olan “*Ey İnsanlar!*” ifadesi mesajların bütün insanları ilgilendirdiğini göstermektedir. Bu yönü ile Veda Hutbesi, âdetâ “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” hükmü taşımaktadır. Allah Rasûlü’nün 1400 küsur yıl önce beyan ettiği bu değerlere Batı Dünyası ancak 1948 yılında yayımlanan “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” ile ulaşabilmiştir.

Hutbede dile getirilen konular dikkatlice tahlil edildiğinde muhataplara sunulan ilkelerin evrensel olduğu görülmektedir. Yani sadece o dönemdeki hutbeyi dinleyen insanlara yönelik değildir. 14 asır geçmesine rağmen hutbedeki ilkeler günümüz insanını da ilgilendirmektedir. Kıyamete kadar gelecek bütün insanlara yönelik olup cihanşümuldür. İşte Veda Hutbesinin evrensel ilkeler içermesinin manası budur.

1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” başlığıyla yayımlanan bildiri ile Veda Hutbesindeki insanlığa sunulan ilkelerin karşılaştırılması hususunda birçok çalışma yapılmıştır.² Dolayısıyla biz bu makalede her hangi bir mukayeseye girmeden Hz. Muhammed’in (s.a.s) Veda Hutbesinde bütün insanlığa sunmuş olduğu evrensel ilkeleri madde madde açıklayıp insanların bu güzel ilkeleri hayatlarında uygulamalarına katkıda bulunmayı amaçlıyoruz.

Veda Hutbesine her şeyi yoktan var eden Yüce Allah’a hamdü sena ile başlayan Hz. Peygamber (s.a.s), sözlerine ihlasını, gayretini ve samimiyetini yansıtarak güzel bir dille insanlığa uyarılarda bulunmuştur. İhlas, her işin mihenk noktasıdır. İhlas sayesinde yapılan ameller Allah katında kabul edilir; insan ecir ve sevaba nail olur. İslam Peygamberi, insanların hidayete ermeleri için olanca gayretini sarf etmiştir. Veda Hutbesindeki şu sözler de onun ihlasını, gayretini ve samimiyetini göstermektedir: “*Ey İnsanlar! Sözümü iyi dinleyin! Bilmiyorum, belki bu seneden sonra sizinle burada bir daha buluşamayacağım.*”³

² Bu çalışmalar için bkz. Mehmet Şener, “*Veda Hutbesinin İnsan Hakları Yönünden Kısaca Tahlili*”, **Doğuda ve Batıda İnsan Hakları**, (Kutlu Doğum Haftası: 1993-94), Ankara 1996, s. 125-130; Osman Şekerci, **İnsan Hakları Alanında Temel Belgeler ve İslam**, İstanbul, 1996; Muhammed Zekeriyâ el-Kandehlevî, **Haccetü'l-vedâ' ve cüz'ü Umrâti'n-nebî şallallahu aleyhi ve sellem**, Beyrut, 1418/1997; Vehbi Ünal, **Peygamber Efendimizin Veda Hutbesi**, İstanbul, 1998; Murat Gökalp, **İlk Dönem Hadis ve İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Veda Hutbesi Rivayetlerinin Tetkiki**, (yüksek lisans tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001; Yavuz Ünal, **Hz. Muhammedin Vasiyeti (Veda Hutbesi)**, Çorum, 2006; İbrahim Bayraktar, “*İslam'ın İnsana Tanıdığı Bazı Temel Haklar ve Vedâ Hutbesi*”, EAÜİFD, sy. 9 (1990), s. 245-269; sy. 10 (1991), s. 221-231; H. Ahmet Özdemir, “*Son Peygamber'in Son Mesajı Olarak Vedâ Hutbesi*”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, V/1 (2005), s. 95-112; Bünyamin Erul, “*Veda Hutbesi*”, **TDV. İslam Ansiklopedisi**, Ankara, 2012, Cilt: 42, s. 592-593.

³ Ebû Câfer Muhammed b. Cerir Taberî, **Tarihu'l-Ümem ve'l-Muluk**, Beyrut, trs. III, 168-169; İbn Hişam, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, Beyrut, 1971, IV, 250-252.

Hız. Peygamber, ümmetine karşı bir baba gibi duyarlı davranmış ve onların hidayeti için vaaz ve nasihatte bulunmuştur. Nitekim Kur'an-ı Kerim, Hız. Muhammed'i, ümmetine çok merhametli, onlara karşı çok şefkatli bir peygamber olarak anmaktadır: *"Andolsun size kendi içinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir."*⁴

Yine başka bir ayette *"(Ey Peygamber!) Allah'tan bir rahmet ile sen onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlarla istişare et. Kararını verdiği zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever."*⁵ buyrulmaktadır.

Hız. Peygamber, ihlas, samimiyet ve gayretle Mekke'de insanları İslam'a davet etmesine rağmen onlar ona inanmamışlar, çeşitli şekillerde ona eza ve cefa etmişlerdi. Buna rağmen o; « *اللَّهُمَّ اهْدِ قَوْمِي؛ فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ* » *"Ey Allahım! Kavmime hidayet ihsan eyle, çünkü onlar bilmiyorlar."*⁶ diyerek onların hidayete ermeleri için Yüce Allah'a dua ve niyazda bulunmuştur.

İslam'ı tebliğ için gittiği Tâif Şehri'nden maalesef taşlanarak kovulmuştur. Vahiy Meleği Cibrîl, kendisine gelip de; *"Ey Allah'ın Rasulü! Beni rabbin gönderdi, emrindeyim. Eğer sen istersen Allah onları yerle bir edecek"* dediğinde Hız. Peygamber; *"Hayır hayır ey Cibrîl! Ben insanları helak etmek için değil, helakten kurtarmak için geldim. Umulur ki Allah onların neslinden Allah'a ibadet eden ve Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayan insanlar çıkarır."* buyurarak onların hidayeti için dua etmiştir.⁷

İhlasla insanların hidayete ermeleri için çaba ve gayret sarf etmek bütün peygamberlerin ortak özelliklerindedir. Nitekim Nuh (a.s), kavmine; *"Ben, sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah'tan başkasına tapmayın! Ben, size (gelecek) elem verici bir günün azabından korkuyorum."*⁸ demiştir.

Yine Salih (a.s) da kavmine; *"(Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat*

⁴ Tevbe, 9/128.

⁵ Al-i İmran, 3/159.

⁶ Buhârî, "Enbiyâ", 54; Müslim, "Cihâd", 105.

⁷ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 60-63; Salih Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1983, I, 362; Mehmet Soysaldı, *Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed (s.a.v)*, 3. Baskı, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2011, s. 52.

⁸ Hud, 11/25-26; Şuara, 26/106-107.

edin. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir.”⁹ demiştir.

Hz. Peygamber, Veda Hutbesinde şu temel evrensel ilkeleri insanlığa sunmuştur:

1. İslâmiyet’ten önceki tevhid inancına ters olan bütün cahiliye gelenekleri kaldırılmıştır.
2. Bütün insanlar Allah katında eşittirler. Üstünlüğün tek ölçüsü takvadır.
3. İnsanların canı, malı ve namusu kutsaldır, dokunulmazdır, her türlü tecavüzden korunmuştur.
4. Emanete riayet edilmeli, emanetler ehline verilmelidir.
5. Faizin her türlü haramdır.
6. Kan davaları kaldırılmıştır.
7. Eşlerin birbirlerine karşı birtakım hak ve sorumlulukları vardır. O sorumluluklar itina ile yerine getirilmelidir.
8. İnananlar kardeşlerdir. Kardeş hakkına tecavüz etmek ise haramdır.
9. Kitap ve Sünnete sarılmak, ayrılık ve tefrikadan uzak durmak gerekir.

1. İslâmiyetten Önceki Tevhid İnancına Ters Olan Bütün Cahiliye Gelenekleri Kaldırılmıştır

Kur’an’ın indiği dönemde insanlar çoğunluk itibarıyla ümmî¹⁰ (okuma yazma bilmez) durumda idiler. İnsanlar arasında hurafe ve batıl inanışlar oldukça yaygınlaşmıştı. İnsanlara servet, makam ve mevkilerine göre değer veriliyordu. Hakkın değil kuvvetlinin hüküm sürdüğü bir hayat tarzı yaşanılıyordu. Haksızlık ve zulüm alabildiğine yaygınlaşmıştı. Onun için İslam öncesi Arap sosyal hayatına “cahiliye devri” denilmiştir. Hz. Peygamber, insanları bu cehalet karanlığından kurtarmak için her türlü tedbiri almış ve gerekenleri en güzel şekilde yaptıktan sonra Veda Hutbesindeki; “*Cahiliyeten kalan çirkin âdetin her türlü ayağımın altındadır.*”¹¹ sözleriyle bunu pekiştirmiştir.

Hz. Peygamber, bu sözüyle cahiliye döneminde uygulanmakta olan insan onuruna aykırı her türlü örf, âdet ve geleneği kaldırmıştır. Bunların yerine insan onuruna uygun çok güzel ilkeler getirmiştir.

Hz. Peygamber, insanlığa getirdiği evrensel ilkelerle büyük bir inkılap gerçekleştirmiştir. Doğup büyüdüğü yer olan Mekke-i Mükerrreme’de peygamberlik sonrası 13 yıl

⁹ Şuara, 26/142-145.

¹⁰ Ümmî kavramının anlamsal çerçevesi hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet Soysaldı, Songül Şimşek, “Kur’an’da Ümmî Kavramının Semantik Analizi ve Bu Bağlamda Hz. Peygamber’in Ümmîliği Meselesi”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 16, Ankara, 2003, s. 85-102.

¹¹ Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Muluk*, III, 168-169; İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 250-252.

kalmıştır. Bu süre içerisinde yaptığı bu büyük İslam inkılabı ile bütün insanlığa, tevhid, iman, sevgi, saygı, hoşgörü, fazilet ve adalet dersi vermiştir. İnsanlığı bu ulvî duygu ve düşüncelerle yüceltmıştır. Hicretten sonra ise Medine-i Münevvere'de 10 yıl yaşamıştır. Bu süre zarfında da insanlığa İslam Dininin hukukî kural ve kaideleri başta olmak üzere bütün evrensel ilkelerini tebliğ etmiş ve öğretmiştir.¹²

Gerçekleştirmiş olduğu bu inkılapla insanların zihnindeki bütün batıl, hurafe inanç ve düşünceleri silip yerine tevhidi ve diğer inanç esaslarını yerleştirmiştir.

Ayrıca gerçekleştirmiş olduğu bu inkılapla sosyal hayatta insanlar arasındaki soy-sop, renk, dil, cinsiyet, makam-mevki gibi imtiyazları reddetmiştir. Bunların yerine insanları inançta kardeş kılmış ve tevhid akidesinde birleştirmiştir. Hakkı üstün kılmış, haklı insan köle de olsa onu savunmuş ve onun yanında yer almıştır. Sosyal hayatta daima ezilen, hiçbir hak verilmeyip âdeta bir meta olarak kullanılan kadını, ailede erkeğin eşi ve hayat arkadaşı kılmış ve birçok hak kazandırmıştır. İnsanların tarağın dişleri gibi birbiriyle eşit olduğunu ifade ederek, köleyi insanî açıdan efendisiyle eşit düzeye çıkartmıştır.¹³

Yine gerçekleştirmiş olduğu inkılapla sömürgecilik, hırsızlık ve faizcilik gibi ilkel ve haksız kazanç yollarını kapatmıştır. Bunların yerine çalışıp alın teriyle rızkı helal yoldan kazanmaya önem vermiş, emek ve sermayenin birlikte işletilmesiyle gerek ticarî, gerek sınıî, gerekse zirâî yollarla emek-kâr sistemini meşru kılmıştır.¹⁴

Gerçekleştirmiş olduğu İslamî inkılapla içki, kumar, zina, fuhuş, hırsızlık, zulüm gibi bütün ilkel ve ibtidâî davranışları haram kılmış ve yasaklamıştır. Yine insanlar arasında yaygın olan yalan, iftira, dedikodu, su-i zan, haset gibi kötü davranışları yasaklamış bunların yerine insanlar arasında doğruluk, dürüstlük, ahde vefa, emanet ehli olma, sevgi, saygı, hoşgörü, cömertlik, yardımlaşma ve dayanışma gibi ahlakî erdemleri yaygınlaştırmıştır.¹⁵

2. Bütün İnsanlar Allah Katında Eşittirler, Üstünlüğün Tek Ölçüsü Takvadır

İslam öncesi cahiliye döneminde insanlar, efendi-köle, erkek-kadın, zengin-fakir olarak sınıflara ayrılmakta ve insanlara statülerine göre değer verilmekteydi. İnsanlar geçici şeylerle birbirlerine üstünlük taslamaktaydılar. Hatta kabirlere giderek geçmiş babalarının ve atalarının mezarlarını sayarak sayılarının çokluğuyla birbirlerine övün-

¹² Soysaldı, *Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed (s.a.s)*, s. 35.

¹³ Soysaldı, *Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed (s.a.s)*, s. 35.

¹⁴ Soysaldı, *Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed (s.a.s)*, s. 35.

¹⁵ Soysaldı, *Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed (s.a.s)*, s. 35-36.

mekteydiler.¹⁶ Yani üstünlüğü parada, mal çokluğunda, makam ve mevkide görmekte idiler.

İslam ise eşitlik dinidir. İnsanın malı, makamı, mevkii ve unvanı ne olursa olsun bütün insanlar tarağın dişleri gibi Allah katında eşittirler. Hiçbir insanın diğerine mal, mülk, makam ve mevki, ırk, dil v.b sebeplerle üstünlük taslaması doğru değildir. Çünkü bunlar gelip geçici şeylerdir. Allah, insana bu türlü şeylerle değer vermez. Nitekim Hz. Peygamber; *“Şüphesiz ki Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz. Fakat kalplerinize ve amellerinize bakar.”*¹⁷ buyurmaktadır. Yüce Allah da; *“O gün (hesap günü), ne mal fayda verir ne de evlâtlar. Ancak Allah’a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur).”*¹⁸ buyurmuştur.

Allah katında üstünlük ölçüsü sadece takvadır. Nitekim Hz. Peygamber, bu hususu Veda Hutbesindeki şu sözleriyle tekid etmiştir: *“Ey İnsanlar! Rabbiniz birdir. Babanız da birdir; hepiniz Âdem’in çocuklarıdır. Âdem ise topraktır. Allah katında en kıymetliniz, takvası çok olan Müslümandır. Arabın Arap olmayana bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir.”*¹⁹

Yüce Allah, Kur’an’da *“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah katında en değerli olanınız, O’ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.”*²⁰ buyurmak suretiyle insanların Allah katında eşit olduklarını, üstünlüğün tek ölçüsünün ise takva olduğunu belirtmiştir. Takva ise, insanın Allah’ın emirlerini yerine getirme, yasaklarından sakınma konusunda gösterdiği samimiyet ve hassasiyettir. Ancak takva sahibi insanlar, Allah ve Resulünün emir ve buyruklarına itina ile uyarlar ve yasaklarından sakınırlar.

3. İnsanların Canı, Malı ve Namusu Kutsaldır, Dokunulmazdır, Her Türli Tecavüzdten Korunmuştur

İslam öncesi cahiliye döneminde insanlar, can, mal ve namus açısından güven içinde değillerdi. Toplumda büyük bir kargaşa ve huzursuzluk vardı. Her yerde kuvvetliler zayıfları eziyordu. İnsan ticareti yapıyordu. Kadınlar ise bir eşya gibi alınıp satılıyordu. Kız çocukları ise diri diri toprağa gömülüyordu.²¹

¹⁶ Tekâsür, 102/1-2.

¹⁷ Müslim, “Birr”, 34; İbn Mâce, “Zühd”, 9.

¹⁸ Şuara, 26/88-89.

¹⁹ Taberî, *Tarihü'l-Ümem ve'l-Muluk*, III, 168-169; İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 250-252.

²⁰ Hucurat, 49/13.

²¹ Abdulaziz Çaviş, *Anglikan Kilisesine Cevap*, Çev. Mehmed Akif, DİBYay., Ankara, 1991, s. 20.

İslam ise insanın canı, malı ve namusunu kutsal saymış ve dokunulmaz kılmıştır. Her türlü tecavüzdten korumak için çeşitli yasaklar getirmiştir. Nitekim Kur'an'da getirilen prensiplerle insanların canı, malı, ırzı-namusu, akıl ve dini dokunulmaz kabul edilmiş ve güven altına alınmıştır.

İnsanların canını korumak için kısas cezası getirilmiş²², malını korumak için gasp ve hırsızlığa en ağır cezalar takdir edilmiştir.²³ İnsanın aklını korumak için içki ve bütün sarhoşluk veren içecekler haram kılınmıştır.²⁴ İnsanların ırz ve namusunu koruma altına almak için fuhuş ve zina haram kılınmıştır.²⁵ İnsanlar dinî duygu ve düşüncelerinde özgür kılınmış²⁶, doğru inanç ilkeleri, batıl ve hurafe inançlardan ayırt edilmiş ve insanlar tevhid inancına davet edilmiştir.²⁷

Hz. Peygamber (s.a.s) de, Veda Hutbesinde; *“Ey İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mübarek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir; her türlü tecavüzdten korunmuştur.”*²⁸ buyurarak insanların can, mal ve namuslarının kutsal ve dokunulmaz olduğunu belirtmiştir.

Hayat, Allah'ın insana vermiş olduğu bir lütuftur. İslam, her insana hayat hakkı tanımış ve her insanın canını koruma altına almıştır. İnsandan yaşama hakkını Allah'tan başka kimse alamaz: *“Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın muhterem kıldığı cana kıymayın.”*²⁹ Yüce Allah, bir insanı öldürmenin en büyük günahlardan biri olduğunu belirtmiş ve bir insanın hayatına son verenin ebedi cehennemde azap göreceğini şöyle açıklamıştır: *“Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.”*³⁰

4. Emanete Riayet Edilmeli, Emanetler Ehline Verilmelidir

Hz. Peygamber, Veda Hutbesinde emanetin önemine vurgu yaparak; *“Kimin yanında bir emanet varsa onu hemen sahibine versin!”*³¹ buyurmuştur.

²² Bakara, 2/178, 179.

²³ Maide, 5/38.

²⁴ Maide, 5/90.

²⁵ İsrâ, 17/32.

²⁶ Bakara, 2/256.

²⁷ Bkz. Nisa, 4/36.

²⁸ Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Muluk*, III, 168-169; İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 250-252.

²⁹ İsrâ, 17/33.

³⁰ Nisa, 4/93.

³¹ Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Muluk*, III, 168-169; İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 250-252.

Emanet kelimesi sözlükte “güvenmek, korku ve endişeden emin olmak” anlamlarına gelir. Emanetin zıddı ise hıyanettir.³² Emanet dinî ıstılahta; “bir kimseye koruması için bırakılan mal ve eşya” anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca emanet kelimesi, insanın sahip olduğu ve kendisine geçici olarak verilmiş ruhî, bedenî, malî imkânların tamamını da kapsamaktadır.³³

Emanet kavramı, Kur’an ve hadislerde geçen önemli bir kavramdır. Emanet kavramı İslam hukukunda, gerek Allah hakkı gerekse kul hakkı ile ilgili insana yüklenen vazifelerin tamamı için kullanılmaktadır.³⁴

Kendisine teslim edilen şeyi koruyup tekrar iade eden kişiye “güvenilir insan” denilir. Muhafaza edilmek üzere kişinin yanına bırakılan şeye de emanet denilmektedir. Emanetin çok çeşitleri vardır. Mesela Allah’ın insana bahşetmiş olduğu beden, bedendeki organlar ve insana verilen istidatlar birer emanettir. Anne babaya çocukları emanettir. İnsanın yapmak ve yönetmekle sorumlu olduğu her iş bir emanettir. Yöneticilere yönettikleri, emirleri altında çalıştırdıkları bütün insanlar ve işgal ettikleri makam ve mevkiler emanettir. Her insan, kendi uhdesinde bulunan emaneti koruyup kollamakla sorumludur.³⁵ Nitekim hadis-i şerifte emanetin zayi edilmesi, kıyamet alametlerinden sayılmıştır.³⁶ Emanetin zayi edilmesiyle, insanlar arasında emniyet ve güven kalmaz, insanlar hakkına razı olmaz. Hile ve haksızlıklar artar. Toplumda adaletsizlik ve haksızlık yaygınlaşır.

4.1. Emanet Ağır Bir Sorumluluktur

Yüce Allah, emanetin ağır bir sorumluluk gerektirdiğini şöyle belirtmektedir: “Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi; (bununla beraber onun hakkını tam yerine getiremedi). Çünkü insan çok zalim ve çok cahildir.”³⁷

Yüce Allah, bu ayette emanetin, göklerin, yerin ve dağların taşıyamayacağı derecede ağır ve önemli bir şey olduğunu açıklamıştır. Bundan dolayı gökyüzü, yeryüzü ve dağlar bu emanetin sorumluluğunu yüklenmekten kaçınmışlar ve onu insan kabul et-

³² Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, **Lisanu'l-Arabi'l-Muhit**, Daru Lisani'l-Arab, Beyrut, trs. “Emn” mad.

³³ Ali Toksarı, “Emanet mad.” **TDV İslam Ansiklopedisi**, T.D.V. Yay., İstanbul, 1998, XI, 81.

³⁴ Molla Hüsrev, **Mir'atü'l-Usul fi Şerhi'l-Mirkat ve'l-Usul**, İstanbul, 1307, I, 591; Mehmet Soysaldı, “Kur'an'da Emanet Kavramı ve Bu Bağlamda Hz. Peygamber'in Örnek Oluşu”, **Hz. Muhammed ve Toplumsal Güven**, TDV Elazığ Şubesi Yay., Ankara, 2002, s. 142.

³⁵ Soysaldı, “Kur'an'da Emanet Kavramı ve Bu Bağlamda Hz. Peygamber'in Örnek Oluşu”, s. 141.

³⁶ Buhârî, “İlim”, 2.

³⁷ Ahzab, 33/72.

miştir.³⁸ Emanetin gereğini yerine getirmeyen münafık, kâfir ve müşrik insanlar, Allah'ın azabına duçar olacaklardır. Ancak işlediği günah ve hatalardan dolayı tövbe eden kullarının tövbesini Allah Teâlâ kabul eder. Çünkü o çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.³⁹

Emanetin sorumluluğunun ağır olduğunu açıklayan birçok hadis-i şerif de vardır. Örneğin Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiği hadis onlardan biridir. Nitekim Allah Resulü şöyle buyurmuştur: *“Dört şey sende varsa artık dünyadan kaybettiklerine üzülme: Emaneti korumak, doğru sözlü olmak, güzel ahlâk sahibi olmak ve rızkı helâl yoldan temin etmek.”*⁴⁰

4.2. Emaneti Ehline Vermek Gerekir

Yüce Allah, Nisa Suresi 58. ayette emanetleri ehline vermeyi ve insanlar arasında hüküm verileceği zaman adaletle hükmetmeyi emretmektedir.

Bazı müfessirler bu ayetin özellikle hâkimler ve yöneticiler hakkında indiğini söylemişlerdir.⁴¹

“Her işin başına o işte tecrübeli, ehil ve liyakatli kişilerin getirilmesi gerekir. Bir milleti ayakta tutan en önemli ilkelerin başında adalet ve liyakat gelmektedir. Daima bu ilkelere uymak ve emaneti ehline vermek gerekmektedir. Bu ilkeler, insanları idare edecek olan devlet başkanından başlayarak en alt kademedeki bir bekçinin görevlendirilmesine kadar her kademedeki gözetilmesi gerekmektedir. Emanetleri ehline verme emri, özellikle yasama, yürütme ve yargı organlarında geçerliliğini ve tazeliğini asla yitirmeyecek ilahî bir emirdir. Temel insan haklarının korunması ile iç içedir. Devletin bekası, milletin varlığının ana felsefesidir. Kendi tasarruflarında düzgün davranamayan, ruhu ile bedeni, dünya ile ahireti, işi ile ibadeti arasında denge kuramayan, hayatı sadece yeme, içme eğlenme ve para kazanma olarak değerlendiren insanlar iş başına getirilmemelidir.”⁴² Tecrübesiz, ehil olmayan ve liyakatsiz insanlar iş başına getirildiği zaman kıyametin kopmasını beklemek gerekir.⁴³ Çünkü bir gün Hz. Peygamber (s.a.s)'e kıyametin

³⁸ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, D.İ.B. Yay., Ankara, 2007, IV, 405.

³⁹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988, VII, 208.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 177.

⁴¹ Ebû Câfer Muhammed b. Cerir Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'an*, Mısır, 1954, IV, 201; İmadüddin Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Mısır, trs, I, 516; Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsiru'l-Münir*, Daru'l-Fikr, Dimeşk, 1991, V, 128.

⁴² Soysaldı, *“Kur'an'da Emanet Kavramı ve Bu Bağlamda Hz. Peygamber'in Örnek Oluşu”*, s. 147.

⁴³ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yay., İzmir, 1990, III, 1347-1348.

ne zaman kopacağı sorulduğunda; *“İş, ehli olmayan, liyakatsiz kişilere verilince kıyameti bekle, kıyametin kopması pek yakındır.”*⁴⁴ şeklinde cevap vermiştir.

Yöneticilerin iş başına getirecekleri kişileri atamada çok hassas davranmaları gerekir. Bu konuda adalet ve liyakati esas almaları, arkadaşlık, dostluk, akrabalık, soy-sop ve ırk gibi hususlara göre atama yapmaktan sakınmaları gerekmektedir.

Bir hadis-i şeriflerinde *“Sana emanet verenin emanetini öde, sana hıyanet edene (senin emanetini inkâr edene) sen hıyanet etme (sana emanet ettiği şeyi ona geri ver.)”*⁴⁵ buyuran Allah Resulü, emanetin itina ile korunmasını, asla emanete ihanet edilmemesini emretmektedir.

Yine başka bir hadis-i şerifte Allah Resulü; *“Mutlaka hakları sahiplerine ödeyeceksiniz. Hatta kıyamet günü boynuzsuz koyun, kendisine vuran boynuzlu koyuna kısas yapacak (o da ona vurarak hakkını almış olacaktır.)”*⁴⁶ buyurmuştur.

Şunu çok iyi bilmeliyiz ki, Allah emaneti muhafaza edip te sahibine tekrar iade etmek isteyen kişiye kolaylık bahşeder. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) bir hadislerinde: *“Kim insanların mallarını alır da sonra ödemek isterse Allah ona, borcunu ödeme kolaylığı verir. Kim de emaneti yok etmek niyetiyle alırsa Allah o kimseyi yok eder.”*⁴⁷ buyurmuştur.

İslam Dininde emanetin ehline verilmesine çok önem verilmiştir. Çünkü toplumun huzur ve barışı bu prensibin itina ile uygulanmasına bağlıdır.

Temiz toplum özlemi içinde olduğumuz günümüzde İslamın insanlığa sunduğu bu evrensel prensipler mutlaka uygulanma sahasına geçirilmelidir.

5. Faizin Her Türüsü Haramdır

İslam öncesi cahiliye döneminde sömürgecilik, gasp, hırsızlık ve faizcilik oldukça yaygındı. Cahiliye döneminde kişinin başkasına verdiği borç paraya *“re’sü’l-mal”* (anapara), vade sonunda ödenecek ziyadeye ise *ribâ* denilirdi. Borçlar ertelendikçe ödenecek miktar da sürekli arttırılırdı. En sonunda insan borcunu ödemeyecek hale gelerek borcundan dolayı köleleştirilirdi.

Hz. Peygamber, iktisadi alanda öyle bir inkılap gerçekleştirmiştir ki, toplumda yaygın olan sömürgecilik, hırsızlık ve faizcilik gibi bütün haksız, ilkel kazanç yollarını

⁴⁴ Buhârî, “İlim”, 2.

⁴⁵ Tirmizî, “Buyu”, 38; Ebu Dâvud, “Buyu”, 79.

⁴⁶ Müslim, “Birr”, 15; Tirmizî, “Kıyamet”, 2.

⁴⁷ Buhârî, “İstikrad”, 2.

kapatmış ve bunların yerine ziraî, ticarî ve sınaî yollarla emek ve sermayenin işletilmesiyle emek-kâr sistemini koymuştur.

Rasulullah, Veda Hutbesinde faizin her türlüünün haram olduğunu şöyle ifade etmiştir: *“Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Lâkin borcunuzun aslını vermek gerekir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız. Allah’ın emri ile faizcilik artık yasaktır. Cahiliyetten kalma bu çirkin âdetin her türlüüsü ayağımız altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmuttalib’in oğlu (amcam) Abbas’ın faizidir.”*⁴⁸

Arapça bir kelime olan riba, sözlükte; “artma, çoğalma, şişme” gibi anlamlara gelmektedir. Türkçe karşılığı ise faizdir. Dini istilahta ribâ, ana mala yapılan karşılıksız fazlalığı ifade etmektedir. Şeriatta, özellikle ticarî muamelelerde iki taraftan sadece biri üzerine yapılan artışa tahsis edilmiştir.⁴⁹

İslam dininde faiz hicri 3. Asırda haram kılınmış ve yasaklanmıştır. Bu yasak ilk olarak “katlanmış faizin yasaklanması”⁵⁰ ile başlamış daha sonra da Hayber Fethi esnasında (7/629) inen Bakara Suresi 275-279. Ayetlerle yasak genişletilmiştir. İslam Dininde faizin haram olduğunu belirten ayetler şunlardır:

*“Ey iman edenler! Allah’tan korkun. Eğer inanıyorsanız fâizden arta kalanı bırakın. Eğer böyle yapmazsanız, Allah’a ve Peygamber’ine karşı savaşa girdiğinizi bilin. Şayet töbe ederseniz, anaparanız sizindir. Böylece ne haksızlık etmiş ve ne de haksızlığa uğramış olursunuz.”*⁵¹

*“Allah, fâizi eksiltir, sadakaları ise artırır. Allah, çok inkârcı, çok günahkâr kişiyi sevmez.”*⁵²

*“Fâiz yiyenler (kabirlerinden), ancak şeytanın dokunup çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların alış-veriş de fâiz gibidir, demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alış-veriş helâl, fâizi ise haram kılmıştır. Bundan böyle, kime Rabb’inden bir öğüt gelir de yaptığından vazgeçerse, geçmişte olan kendisininindir ve işi de Allah’a kalmıştır. Kim de yeniden (fâizciliğe) dönerse, işte onlar cehennemliktir, onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.”*⁵³

⁴⁸ Taberî, **Tarihu’l-Ümem ve’l-Muluk**, III, 168-169; İbn Hişam, **es-Siretü’n-Nebeviyye**, IV, 250-252; Müslim, “Hac”, 147; Ebû Davud, “Büyü”, 5.

⁴⁹ Râgıb Ebu’l-Kasım Hüseyin b. Muhammed İsfehânî, **Müfredatü Elfazı’l-Kur’an**, Daru’l-Kalem, Dimeşk, 1992, 340; İbn Manzûr, **Lisanu’l-Arab**, rbv mad.

⁵⁰ Al-i İmran, 3/130.

⁵¹ Bakara, 2/278.

⁵² Bakara, 2/276.

⁵³ Bakara, 2/275.

Ayetlerde açıkça ifade edildiği gibi faiz kesin olarak haram kılınmıştır. Faiz bütün ilahî dinlerde yasaklanmış ve haram kılınmış bir uygulamadır. Çünkü böyle bir uygulama sonunda elde edilen para ve mal haksız yere elde edilen bir kazançtır. Nitekim İslam dininde şer'î bir dayanağı olmadan elde edilen faiz başta olmak üzere kumar, rüşvet, hırsızlık, gasp ve yapılan sözleşmelere riayet edilmeden elde edilen haksız kazançlar haram sayılmıştır.⁵⁴ İslamda aslî ve tabii kazanç yolu emektir. Yukarıda zikrettiğimiz yollarla temin edilen para ve mal ise emek sarf edilmeden elde edilmektedir. Dolayısıyla haksız kazanç sayılmış ve haram kılınmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s) de faizin haram olduğunu belirtmiştir. Hatta faiz alana, verene, yazana ve şahitlik edenlere lanet etmiştir.⁵⁵ O halde Allah ve Resulünün lanetine sebep olan faiz uygulamasından sakınmak gerekmektedir. Zira fert ve toplumun huzur ve esenlik içinde oluşu, bu yasağa titizlikle uymaya bağlıdır.

6. Kan Davaları Kaldırılmıştır

Kan davası; iki aile, aşiret, kabile ve millet arasında devam ettirilen öldürme silsilesidir. Kan davası, cahiliye toplumunda yaygın olan âdetlerden biriydi. Aile bireyleri arasındaki ilişkinin sıkı olduğu, törelerle yönetilen toplumlarda oç alma duygusundan kaynaklanan yanlış bir âdetti. Kan davası silsilesini kim başlatırsa başlatsın diğer kabileden de bir katil çıkararak yıllarca bu öldürme olayının devam etmesine sebep olurdu.

İslam öncesi cahiliye döneminde kabileler arasında yıllarca süren kan davaları mevcuttu. Bir kabileden bir köle öldürüldüğü zaman buna karşılık diğer kabileden iki köle veya bir hür insan öldürülmekteydi. Bu şekilde haksızlık ve zulümler artarak sürüp gitmekteydi.

Hz. Peygamber, cahiliye döneminde yıllarca sürmekte olan kan davalarını kaldırmış ve bunu Veda Hutbesinde şöyle ifade etmiştir: *“Cahiliyyet devrinde güdülen kan davaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Abdulmuttalib'in torunu (amcazadem) Rebia'nın kan davasıdır.”*⁵⁶

Kan davası, hukuk kuralları içinde yapılan cezalandırmaların eksik algılanması veya kabul edilmemesi durumlarında insanların kendi elleriyle cezalandırmaya yönel-

⁵⁴ Komisyon, **İlmihal II İslam ve Toplum**, İstanbul, 1999, II, 409.

⁵⁵ Müslim, *“Müsâkât”*, 105, 106; Tirmizî, *“Büyü”*, 2; Nesâî, *“Ziyet”*, 25; İbn Mâce, *“Ticârât”*, 58; Dârimî, *“Büyü”*, 4; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, I, 83, 88, 93, 107; Ebu Davud, **Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi**, Şamil Yayınevi, 12/332.

⁵⁶ Taberî, **Tarihu'l-Ümem ve'l-Muluk**, III, 168-169; İbn Hişam, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, IV, 250-252.

mesiyle ortaya çıkmaktadır. Ayrıca sırf kin, nefret, nefsi tatmin etme isteği ve aşırı kızgınlık hali, kan davalarının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Ülkemizde bazı yörelerde namus ve töre cinayetleri bu türden cinayetlerdir. Ayrıca bazı yörelerde mezhepsel, bölgesel ve siyasal kan davaları da mevcuttur. Kan davası kapsamında münferit olarak cinayetler işlendiği gibi bazen de suçsuz günahsız kadın ve çocukların da içinde bulunduğu toplu cinayetler de işlenmektedir. Ülkemizde idam cezasının kaldırılması, özellikle kasten öldürme, namus ve töre cinayetlerindeki kan davalarının devam etmesine sebep olmuştur.

İslam, kan davasını bitirmiştir. Suç işleyenlerin cezaları devlet otoritesi tarafından verilmelidir. Toplumda fertlerin suç işleyene kendi elleriyle ceza vermeye kalkmaları terör ve arbedeyi arttırır ve toplumsal huzuru bozar.

7. Eşlerin Birbirlerine Karşı Birtakım Hak ve Sorumlulukları Vardır

Hz. Peygamber (s.a.s), Veda Hutbesinde eşlerin birbirlerine karşı çeşitli görev ve sorumluluklarının olduğunu ve bu konuda duyarlı olunması gerektiğini belirtmektedir. *“Ey İnsanlar! Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız onların, aile yuvasını, sizin hoşlanmadığınız hiçbir kimseye çığnetmemeleridir. Eğer gelmesine müsaade etmediğiniz herhangi bir kimseyi evinize alırlarsa, onları hafifçe dövüp sakındırabilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, memleket göreneğine göre her türlü yiyecek ve giyeceklerini temin etmenizdir. Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allah’ın emaneti olarak aldınız. Onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz.”*⁵⁷

Eşler birbirlerine Allah’ın emanetidir. Emanetlere özen göstermek gerekir. Çünkü hesap gününde insan, mutlaka Allah huzurunda emanetlere nasıl davrandığı konusunda hesap verecektir.

Yüce Allah, *“Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır.”*⁵⁸ buyurmaktadır.

Yüce Allah, eşlere karşılıklı olarak birtakım görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Aile mutluluğunun devamı için bu görev ve sorumlulukların bilinip karşılıklı olarak itina ile uygulanması gerekir. Aksi takdirde ailede huzur ve mutluluktan bahsetmek mümkün değildir.

⁵⁷ Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Muluk*, III, 168-169; İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 250-252.

⁵⁸ Bakara, 2/228.

Eşler arasındaki ilişki, sevgi, saygı ve hoşgörü prensipleri esas alınarak yürütülmelidir. Sevgi, saygı ve hoşgörünün olduğu ailelerde mutluluk ve huzur vardır. Sevgi, saygı ve hoşgörünün olmadığı ailelerde ise, kavga/çekişme, dargınlık/küskünlük ve huzursuzluk vardır. Eşlerin birbirine karşı üstünlük taslaması, istediğini yaptırmak için şiddet uygulaması, haksızlık etmesi asla doğru değildir. Nitekim Yüce Allah, en-Nisa Suresi 19. ayette bu konuyla ilgili şöyle buyurmaktadır:

*“Ey iman edenler! Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl değildir. Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmeniz için de kadınları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (biliniz ki) Allah’ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz.”*⁵⁹

Eşlerin birbirlerine karşı üstünlük kurmaya çalıştığı, şiddet uyguladığı günümüzde insanlık, Hz. Peygamber’in getirmiş olduğu bu evrensel ilkeye çok muhtaçtır.

8. İnananlar Kardeşirler, Kardeş Hakkına Tecavüz Etmek İse Haramdır

Yüce Allah, inanan insanları kardeş ilan etmiş ve *“İnananlar ancak kardeşirler.”*⁶⁰ buyurmuştur.

İnananlar birbirleriyle ancak nesep ve kan bağıyla kardeş olmalarına rağmen İslam, inanan insanları kardeş kılmıştır. İnanan insanları kardeş kılan bağ, iman ve inanç bağıdır. Çünkü bütün inanan insanlar, tevhid inancı etrafında birleşmektedirler. Bütün inanan insanların Rableri bir, kibleleri bir, kitapları bir ve peygamberleri de birdir. İşte bütün bu birliklikler, müminleri kardeş kılan inanç bağlarıdır. Bu bağ öyle kuvvetli bir bağdır ki, çoğu zaman nesep ve kan bağından da üstündür.

Toplumun huzuru için toplumu meydana getiren fertlerde kardeşlik duygusunun canlı tutulması ve yaşatılması gerekir.

Hz. Peygamber de, Veda Hutbesinde; *“Ey İnsanlar! Müslüman Müslümanın kardeşidir ve bütün Müslümanlar kardeşir. Din kardeşinize ait olan herhangi bir hakka tecavüz, başkasına helal değildir. Ancak gönül hoşluğuyla verilen başka.”*⁶¹ buyurarak Müslümanların birbirinin kardeşi olduğunu ve kardeşlerin birbirinin hakkına tecavüz etmesinin haram olduğunu belirtmiştir.

Yine Allah Rasülü konuyla ilgili başka hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

⁵⁹ Nisa, 4/19.

⁶⁰ Hucurat, 49/10.

⁶¹ Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Muluk*, III, 168-169; İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 250-252.

“Müminler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücuda benzerler. Vücutun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar.”⁶²

“Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu düşmana teslim etmez. Din kardeşinin ihtiyacını karşılayanın, Allah da ihtiyacını karşılar. Müslümandan bir sıkıntıyı giderenin, Allah da kıyamet günündeki sıkıntılarında birini giderir. Bir Müslümanın ayıbını örtenin, Allah da kıyamet gününde ayıplarını örter.”⁶³

“Birbirinize haset etmeyin. Birbirinizin aleyhine alışverişi kızıştırmayın. Birbirinize buğz etmeyin. Birbirinize sırt çevirmeyin. Birinizin alışverişi üzerine alışveriş yapmayın. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun! Müslüman Müslümanın kardeşidir, ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz, onu küçük görmez. -Üç defa göğsüne işaret ederek buyurdular ki- Takvâ buradadır. Kişiyi kötülük olarak Müslüman kardeşini küçük görmesi yeter. Her Müslüman'ın diğerine kanı, malı ve namusu haramdır.”⁶⁴

İnanç kardeşliği, hak ve vazifelerde karşılıklı olarak işbirliği yapmayı, yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olmayı gerekli kılar. Müslümanlar, kardeşleriyle hayır ve takva ile ilgili bütün işlerde yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olmalıdırlar. Ümmet-i Muhammed'in ıslahı, fen ve medeniyette ileri gitmesi için bu şarttır. Müslümanlar, günah ve düşmanlık olan hususlarda birbirleriyle yardımlaşmamalıdırlar.⁶⁵ Zira bu davranış, kötülüklerin toplumda artmasına, toplumun fesat ve helakına sebep olur.

9. Kitap ve Sünnete Sarılmak, Ayrılık ve Tefrikadan Uzak Durmak Gerekir

Hız. Peygamber, Veda Hutbesinde Müslümanlara nihaî olarak çok önemli bir ölçü koymuştur. Kim o ölçüyü kabul edip hayatı boyunca ona göre hareket ederse huzur ve mutluluğa kavuşur. Rasulullah'ın Müslümanlara getirdiği ölçü şudur: *“Ey İnsanlar! Size iki emanet bırakıyorum ki onlara sımsıkı sarıldıkça yolunuzu hiç şaşırmasınız. O emanetler Allah'ın kitabı Kur'an ve Resulünün Sünnetidir.”⁶⁶*

Rasulullah'ın getirmiş olduğu Kur'an ve Sünnet ölçüsü bütün Müslümanlar tarafından kabul edilmiş ve bu hususta âdeta icma meydana gelmiştir. Ama ne yazık ki, günümüzde bu ölçülere göre hareket etme konusunda bir takım sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Maalesef insanlar, Rasulullah'ın koymuş olduğu ölçüyü terk edip kurtuluşu başka

⁶² Buhârî, “Edeb”, 27.

⁶³ Buhârî, “Mezâlim”, 3.

⁶⁴ Buhârî, “Edeb”, 57; Müslim, “Birr”, 24, 32.

⁶⁵ Maide, 5/2.

⁶⁶ Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Muluk*, III, 168-169; İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, IV, 250-252.

yerlerde aramaya koyulmuşlardır. Bu da başarısızlığa neden olmakta ve kurtuluşa ermeyi engellemektedir. Hâlbuki Yüce Allah; “*Hep birlikte Allah’ın ipine (Kur’an’a) sarılın ve asla ayrılık ve tefrikaya düşmeyin.*”⁶⁷ buyurarak insanları Kur’an etrafında birliğe davet etmiş, ayrılık ve tefrikaya düşmekten yasaklamıştır.

Yine Yüce Allah; “*İyilik ve (Allah’ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah’tan korkun; çünkü Allah’ın cezası çetindir.*”⁶⁸ buyurarak iyilik ve takvada yardımlaşmayı, günah ve düşmanlıkta asla yardımlaşmamayı emretmiştir.

Günümüzde Müslümanların maruz kaldığı iki önemli problem vardır. Bunlardan birincisi, dünyevileşme, ikincisi ise, ölçüyü kaybetmedir. Dünyevileşme denilince, Müslümanların bu dünya hayatını sanki ebedi hayat gibi değerlendirmeleri, dolayısıyla bütün gayret ve çabalarını dünya malı-mülkü ve menfaatini elde etmeye harcamaları, ahireti unutmalarını kastetmekteyiz. Dünyevileşme düşüncesi, insanları helal haram mefhumunu unutmaya ve sosyal hayatta bir takım menfaatleri elde etmek için haksızlık ve zulüm yapmaya sevk etmektedir.

İkinci önemli problem ise, din ile ilgili Hz. Peygamber’in getirdiği Kitap ve sünnet ölçüsünün kaybedilmesidir. Yani dinî konular en doğru olarak Kur’an ve Sünnetten öğrenilebilir. Kur’an ve Sünnete uygun olmayan hiçbir dinî bilgi doğru değildir. Zira Buhârî ve Müslim’in rivayet etmiş oldukları sahih bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ* “*Kim bizim emrimize uymayan bir iş yaparsa onun yaptığı o amel geçersizdir. Allah katında makbul değildir.*”⁶⁹

Bu hadis-i şerife göre insanın yaptığı amel, Allah katında kabul edilmesi için Allah ve Rasulünün emrine uygun olması gerekir. Allah ve Rasulünün emrine uymayan ameller bid’at sayılır. Bid’at ise merduttur/dinen kabul edilmez. Ayrıca kişiye büyük bir sorumluluk getirir.

Son zamanlarda ülkemizde “Kur’an bize yeter” ve “Kur’an İslamı” diyerek Hz. Peygamber’i ve sünnetini İslam dışı gösterme ve terk etme düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır. Aslında böyle bir düşünce, Kur’an tarafından kabul edilmeyen bir düşüncedir. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de Hz. Peygamber’e ittiba etme ve onun sünnetine göre hareket etmeyi emreden tam 50 ayetin olduğunu görmekteyiz.⁷⁰ Bu ayetler Hz. Peygam-

⁶⁷ Al-i İmran, 3/103.

⁶⁸ Maide, 5/2.

⁶⁹ Buhârî, “İ’tisam”, 5, “Buyu”, 60, “Sulh”, 5; Müslim, “Akdiye”, 18; Ebu Davud, “Sünnet”, 6.

⁷⁰ Bu ayetler için bkz. Al-i İmran, 3/31, 32, 132, 172; Nisa, 4/13, 14, 42, 59, 61, 64, 65, 69, 80; Maide, 5/92; Araf, 7/158; Enfal, 8/1, 13, 20, 24, 46; Tevbe, 9/24, 29, 61, 62, 63, 71, 81; İbrahim, 14/44; Nur, 24/47, 51, 52, 54; Ah-

ber'e itaatı Allah'a itaatla bir tutmakta ve onun verdiği hükmü kabul edip uymayı emretmektedir.

Nitekim Hz. Peygamber de bir hadis-i şeriflerinde ümmetini uyarmak için şöyle buyurmuştur: *“Şunu iyi bilin ki, bana Kur'an-ı Kerim ile birlikte onun bir benzeri de verilmiştir. (Bu konuda) dikkatli olun; (çünkü) koltuğuna kurulan tok bir adamın 'Size (Hz. Peygamber'in sünneti/hadisleri değil) sadece şu Kur'an lazımdır, onda bulduğunuz helali helal, haramı da haram kabul ediniz!' diyeceği (günler) yakındır.”*⁷¹

Sonuç

İslam Dini, hak ve adalete çok önem vermiş ve adaleti mülkün temeli kılmıştır. Hz. Peygamber, 120 bini aşkın Müslümana irad ettiği Veda Hutbesinde insanlara hak ve sorumluluklarını açıklamış ve bu sorumlulukları itina ile yerine getirmelerini istemiştir.

İslam Peygamberi, insanların tarağın dişleri gibi birbirleriyle eşit olduğunu vurgulamıştır. İnsanlar arasında tek üstünlük ölçüsü takvadır. İnsan, Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından sakınma derecesine göre değer kazanır.

Hz. Peygamber'in bu hutbesinde ortaya koyduğu evrensel mesajlar sadece metin üzerinde kalmamış Rasulullah başta olmak üzere bütün Müslümanların hayatlarında uygulanmıştır.

Hz. Peygamber'in Veda Hutbesinde insanlığa sunmuş olduğu evrensel ilkeler şunlardır:

- ✓ İslâmiyet'ten önceki cahiliyet dönemi bütün batıl ve hurafe örf âdetler kaldırılmıştır.
- ✓ Bütün insanlar Allah katında eşittirler. Üstünlüğün tek ölçüsü takvadır.
- ✓ İnsanların canları, malları ve namusları kutsaldır, dokunulmazdır, her türlü tecavüzden korunmuştur.
- ✓ Emanete riayet edilmeli, emanetler ehline verilmelidir.
- ✓ Her çeşit faiz uygulamaları haram kılınmıştır.
- ✓ Bütün kan davaları kaldırılmıştır.

zab, 33/31, 33, 36, 66, 71; Ahkaf, 46/32; Muhammed, 47/33; Feth, 48/17; Hucurat, 49/1, 14; Necm, 53/3, 4; Mücadele, 58/13, 20; Haşr, 59/4, 7; Tegabün, 64/12; Cin, 72/23.

⁷¹ Ebu Davud, "İmaret", 33; Tirmizî, "İlim", 10; İbn Mace, "Mukaddime", 2; Darimî, "Mukaddime", 49; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, 2/367, 4/131-132, 6/8.

- ✓ Eşlerin birbirlerine karşı birtakım hak ve sorumlulukları vardır. O sorumluluklar itinayla yerine getirilmelidir.
- ✓ İnananlar kardeşlerdir. Kardeş hakkına tecavüz etmek ise haramdır.
- ✓ Kitap ve Sünnete sarılmak, ayrılık ve tefrikadan uzak durmak gerekir.

Son zamanlarda insanların bu evrensel ilkeleri göz ardı ettikleri ve hayatlarında uygulama safhasından çıkardıklarını görmekteyiz. İnsanlık, Rasulullah'ın sunmuş olduğu bu evrensel ilkeleri kabul edip onları hayatta samimiyetle uygulamalıdır. Zira Yüce Allah, el-Enfâl Suresi 24. Ayet-i Kerimesinde; *“Ey İnananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırıldığı zaman, Allah ve Resulüne uyunuz. Ve şunu iyi bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka onun huzurunda toplanacaksınız.”* buyurmaktadır.

Kaynakça

- Abdulaziz Çaviş, **Anglikan Kilisesine Cevap**, Çev. Mehmed Akif, DİB Yay., Ankara, 1991.
- Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, Çağrı Yay., İstanbul, 1982.
- Ali Toksarı, *“Emanet mad.”* TDV **İslam Ansiklopedisi**, TDV. Yay., İstanbul, 1998.
- Bünyamin Erul, *“Veda Hutbesi”*, TDV. **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 42, Ankara, 2012.
- Celal Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri**, Anadolu Yay., İzmir, 1990.
- Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvîne İbn Mace, **Sünen**, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî, İstanbul, 1981.
- Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb Nesâî, **Sünenü'n-Nesâî**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Ebu Abdirrahman Muhammed b. İsmail Buhârî, **el-Câmiu's-Sahih**, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- Ebû Câfer Muhammed b. Cerir Taberî, **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'an**, Mısır, 1954.
- Ebu Cafer Muhammed b. Cerir Taberî, **Tarihu'l-Ümem ve'l-Muluk**, Beyrut, trs.
- Ebû İshak Muhammed b. İsa es-Sevrî Tirmizî, **Sünenü't-Tirmizî**, Mısır, 1965.
- Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman Dârimî, **es-Sünen**, nşr. Muhammed Ahmed Dehman, Beyrut, trs.
- Ebu'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, Mısır, trs.
- Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî Müslim, **es-Sahih**, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- H. Ahmet Özdemir, *“Son Peygamber'in Son Mesajı Olarak Vedâ Hutbesi”*, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, V/1, s. 95-112, 2005.
- İbn Hişam, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, Beyrut, 1971.
- İbrahim Bayraktar, *“İslam'ın İnsana Tanındığı Bazı Temel Haklar ve Vedâ Hutbesi”*, EAÜİFD, sy. 9, 1990, s. 245-269; sy. 10, 1991.
- Komisyon, **İlmihal II İslam ve Toplum**, Divantaş, İstanbul, 1999.
- Komisyon, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, DİB. Yay., Ankara, 2007.
- Mehmet Soysaldı, *“Kur'an'da Emanet Kavramı ve Bu Bağlamda Hz. Peygamber'in Örnek Oluşu”*, **Hz. Muhammed ve Toplumsal Güven**, TDV Elazığ Şubesi Yay., Ankara, 2002.
- Mehmet Soysaldı, **Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed (s.a.s)**, 3. Baskı, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2011.
- Mehmet Soysaldı, Songül Şimşek, *“Kur'an'da Ümmî Kavramının Semantik Analizi ve Bu Bağlamda Hz. Peygamber'in Ümmîliği Meselesi”*, **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 16, Ankara, 2003.

- Mehmet Şener, “*Veda Hutbesinin İnsan Hakları Yönünden Kısaca Tahlili*”, **Doğuda ve Batıda İnsan Hakları**, (Kutlu Doğum Haftası: 1993-94), Ankara, 1996.
- Molla Hüsrev, **Mir’atü’l-Usul fi Şerhi’l-Mirkat ve’l-Usul**, İstanbul, 1307.
- Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, **Lisanu’l-Arabî’l-Muhit**, Daru Sadır, Beyrut, trs.
- Muhammed Zekeriyâ el-Kandehlevî, **Haccetü’l-vedâ’ ve cüz’ü Umrâti’n-nebî şallallâhu aleyhi ve sellem**, Beyrut, 1418/1997.
- Murat Gökalp, “*İlk Dönem Hadis ve İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Veda Hutbesi Rivayetlerinin Tetkiki*”, (yüksek lisans tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001.
- Osman Şekerci, **İnsan Hakları Alanında Temel Belgeler ve İslam**, İstanbul, 1996.
- Râgıb Ebu’l-Kasım Hüseyin b. Muhammed İsfehânî, **Müfredatü Elfazı’l-Kur’an**, Daru’l-Kalem, Dimeşk, 1992.
- Salih Suruç, **Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı**, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1983.
- Süleyman Ateş, **Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988.
- Süleyman b. el-Eşas es-Sicistânî Ebu Dâvud, **Sünenü Ebî Dâvud**, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- Vehbe Zuhaylî, **et-Tefsiru’l-Münir**, Daru’l-Fikr, Dimeşk, 1991.
- Vehbi Ünal, **Peygamber Efendimizin Veda Hutbesi**, İstanbul, 1998.
- Yavuz Ünal, **Hz. Muhammed’in Vasiyeti (Veda Hutbesi)**, Çorum, 2006.